УДК 368.914

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Марченко Н.А., Строга В.В.
Чернігівський державний інститут економіки і управління

Статтю присвячено дослідженню існуючої системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, проведено аналіз її стану та виявлені її переваги і недоліки. Запропоновані шляхи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення у нашій країні.
Ключові слова: система пенсійного забезпечення, недержавне пенсійне забезпечення, недержані пенсійні фонди.

Постановка проблеми. Актуальність теми полягає в тому, що в Україні на сьогоднішній день немає належної заміни загальнодержавному обов'язковому пенсійному страхуванню, а навантаження на пенсійний фонд України занадто високе. Обмеженість бюджетних ресурсів для вирішення соціальних потреб і, як наслідок, зменшення ролі держави у забезпеченні соціальних гарантій населення, є світовою тенденцією. Тому в якості альтернативи необхідне впровадження і розширення недержавного пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання недержавного пенсійного забезпечення розглядалося в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. Дослідженню його сутності та особливості його розвитку в Україні неодноразово зверталася увага вітчизняних науковців, зокрема: В.А. Абрамов, А.З. Астапович, В.В. Басов, О.В. Гаряча, В.В. Гордієнко, С.І. Денисенко, Б.О. Зайчук, В.І. Кравченко, М.В. Лазебна. Не дивлячись на те, що дане питання досить широко розглядалося нашими вченими, воно не отримало достатньо глибоких результатів в економіці країни.

Мета дослідження. Метою статті є виявлення сильних та слабких сторін недержавного пенсійного забезпечення, його впровадження і пристосування до українського менталітету.

Виклад основного матеріалу. Найпрогресивнішою пенсійною системою в світі на сьогодні є трирівнева система. З 1 січня 2004 року набрав чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1], який передбачає створення в Україні нової пенсійної системи. Вона визначає створення трьох рівнів, а саме солідарної системи (першого рівня), обов'язкової накопичувальної системи (другого рівня)та недержавного добровільного пенсійного забезпечення (третього рівня).

У солідарній системі громадяни здійснюють відрахування із зарплати до Пенсійного фонду, з якого виплачуються пенсії. На другому рівні знаходиться система накопичувального пенсійного страхування, суть якого полягає в тому, що працівник робить внески в державний накопичувальний фонд, в результаті чого і буде отримувати пенсію. На третьому рівні знаходяться недержавні пенсійні фонди (НПФ). Механізм дії цього рівня схожа з другим, але участь у таких фондах добровільна, вкладник сам обирає фонд, суму щомісячного перераховування і сам визначає свій «пенсійний вік» (тобто дату, коли захоче почати отримувати виплати від фонду). Також, на відміну від державного фонду, вкладник може в будь-який момент забрати всі свої кошти з НПФ.

Можливість забезпечення українців гідною пенсією – питання, напевно, більш риторичне. І хоча введення другого рівня пенсійної системи у нас досі не відбулося, третій, як не дивно для України, вже працює. І саме за допомогою недержавних пенсійних фондів у кожного є можливість значно підвищити свою пенсію.

НПФ займається тільки пенсіями й існує на гроші своїх вкладників, у ролі яких можуть виступати фізичні особи та їхні родичі, а також роботодавці і профспілки. Всі недержавні пенсійні фонди мають статус неприбуткової організації, тобто їх прибуток не розподіляється між засновниками фонду, а направляється для збільшення пенсійних активів своїх вкладників.

Коштами фонду, отриманими від вкладників, розпоряджається незалежний адміністратор – компанія з управління активами (КУА). Для отримання доходу і збільшення суми пенсійних накопичень гроші НПФ інвестуються в різноманітні інструменти: акції українських і зарубіжних компаній, банківські депозити, державні цінні папери, банківські метали і валюту [3]. Згідно із законодавством, усі активи недержавних пенсійних фондів повинні розкладатися в «різні кошики», щоб зменшити можливі ризики вкладників. Усі пенсійні внески і доходи від інвестицій при цьому належать НПФ, тобто його вкладникам, а адміністратор одержує фіксований відсоток від загальної суми активів Фонду.

Згідно з українським законодавством, недержавні пенсійні фонди можуть бути трьох типів: відкритими, корпоративними або професійними. Учасником відкритого НПФ може бути будь-який громадянин України, без будь-яких обмежень на місце і характер його роботи. Відкритий фонд дозволяє залучати найбільш широке коло вкладників. Корпоративний пенсійний фонд засновується одним або декількома роботодавцями для накопичення пенсій для своїх працівників. Відповідно учасниками такого НПФ можуть бути лише фізичні особи, які мають або мали трудові відносини з роботодавцями – учасниками або засновниками такого фонду. Професійний НПФ може створюватися профспілками або галузевими організаціями, а його вкладниками будуть лише люди певної професії.

У розвинених країнах НПФ працюють вже давно, і вони популярні серед населення. Більш того, багато компаній пропонують їх своїм працівникам як частину соцпакету. В Україні також існує така практика, але вона дуже обмежена, і поки ми повністю не відновилися після кризи, про активізацію приватних структур в цьому напрямку поки говорити не доводиться.

© Марченко Н.А., Строга В.В., 2014

Таблиця 1

Недержавні пенсійні фонди, які отримали найбільшу суму вкладів фізичних осіб у 2012 році

НПФ	Внески фізосіб (грн.)	Загальна кількість вкладників (фізичних осіб), шт.
ОТП Пенсія	1 605 333,28	5 453
Україна	1 000 563,93	4 447
Соціальний стандарт	873 366,88	2 846
Перший національний відкритий пенсійний фонд	664 617,00	12 301
Лаурус	615 221,08	252

Джерело: [6]

При цьому, порівняно з кінцем 2012 року кількість контрактів з юридичними особами зменшилася на 2,2%, а з фізичними особами зросла на 0,2%, що є свідченням більшої особистої зацікавленості населення у власній фінансовій підтримці у похилому віці (рис.1).

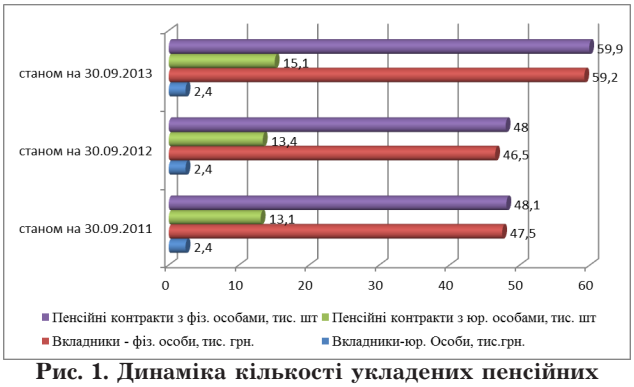

Рис. 1. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників за 2011–2012 рр. та станом на 30.09.2013

Джерело: [6]

Станом на 30.09.2013 серед учасників НПФ переважну більшість становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 63,9%, та особи вікової групи від 50 до 60 років, що становила 24,4%. Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становить 7,9%, вікової групи до 25 років – 3,8% (рис. 2).

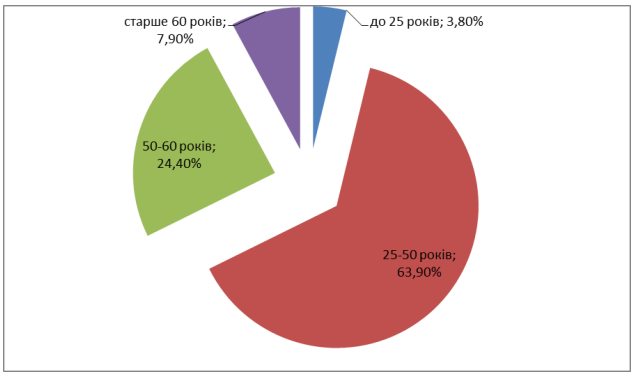

Рис. 2. Розподіл учасників НПЗ за віковими групами (%) станом на 30.09.2013

Джерело: [6]

На рисунку 3 відображено кількість учасників НПФ (у розрізі вікових груп та за статевою ознакою), з якого видно, що серед учасників НПФ у розрізі вікових груп більшість становлять чоловіки. Причому у віковій групі старше 60 років їхня кількість перевищує кількість жінок більш ніж удвічі. Напевне, українські чоловіки більш відповідально відносяться до матеріального забезпечення свого життя у похилому віці.

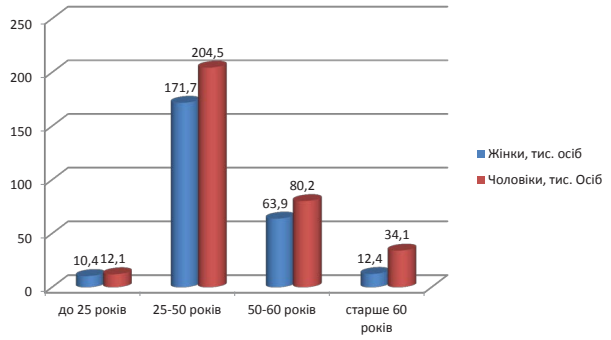

Рис. 3. Кількість учасників за віковими групами та за статевою ознакою станом на 30.09.2013

Джерело: [6]

Серед переваг недержавного пенсійного забезпечення можна виділити:

- недержавна пенсія виплачується додатково до державної;
- вкладник визначає прийнятний для себе розмір і періодичність пенсійних внесків та має можливість їх коректувати за будь-якої зміни обставин, а також сам обирає пенсійний вік, після досягнення якого має право на отримання пенсійних виплат, у рамках ± 10 років від загальновстановленого в країні;
- вкладнику відкривається індивідуальний пенсійний рахунок для обліку пенсійних внесків і результатів їх інвестування, його пенсійні кошти інвестуються і зростають завдяки отриманому на них інвестиційному прибутку, причому як на етапі накопичення, так і впродовж періоду пенсійних виплат;
- у разі виникнення надзвичайних обставин (виїзд на постійне проживання за межі України, медично підтверджений критичний стан здоров'я, настання інвалідності) – за бажанням учасника накопичення можуть бути виплачені достроково та одноразово. Пенсійні накопичення в НПФ успадковуються;
- якщо вкладника не влаштовує діяльність Фонду, він має право перевести свої пенсійні накопичення до іншого НПФ;
- розмір пенсії, на яку можна розраховувати, залежить від розміру пенсійних внесків, періоду накопичення, професійності їх інвестування та суми заробленого на них інвестиційного прибутку.

Таким чином, участь у недержавних пенсійних фондах має ряд переваг та вигод, якими не можна скористатися при участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні.

Основний мінус недержавних пенсійних фондів обумовлений їхньою метою – накопиченням пенсій. Тому отримати гроші з НПФ до настання передбаченого пенсійного віку буде дуже проблематично. На руки вкладника всю накопичену суму видають лише у випадку критичного стану його здоров'я (інвалідність, рак, інсульт) або ж якщо клієнт НПФ виїжджає на постійне місце проживання за кордон. У всіх інших випадках накопичення переводяться в інший фонд, страхову компанію або банк.

Другий недолік – пенсійний накопичувальний рахунок може бути лише в гривнях. Тому, щоб гроші вкладника не знецінилися, прибутковість фонду повинна бути вище рівня інфляції протягом 10-25 років. Іншими словами, сума ваших основних заоща-

джень не зміниться, а от рівень додаткового доходу від інвестиційної діяльності НПФ вгадати складно.

Третя неприємність – податки з накопиченої суми таки доведеться заплатити, але з настанням обумовленого в контракті пенсійного віку. Правда, закон передбачає пільгу: податком на доходи (15%) обкладається лише 60% виплат. Таким чином, ставка податку становитиме 9%. Але вкладник НПФ по досягненню 70 років звільняється від податків, якщо йому виплачується пенсія на визначений термін (не менше 10 років). Це правило не поширюється на суб'єктів підприємницької діяльності, а також тих, хто у працездатному віці був звільнений від прибуткового податку.

Четвертий мінус – недосвідченість приватних пенсійних фондів. Далеко не кожен ризикне довірити свої гроші структурі, яка працює на ринку всього 3-4 роки. Більшість НПФ поки тільки збирають гроші, а масових виплат недержавних пенсій найближчим часом чекати не доводиться.

На жаль, нині відсутня чітка єдина програма розвитку і підтримки інститутів недержавного пенсійного забезпечення на державному рівні.

Для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення необхідні:

– диверсифікація структури активів НПФ із метою оптимального співвідношення між дохідністю, ліквідністю і ризикованістю розміщення коштів (зокрема експерти Світового банку рекомендують дозволити НПФ інвестувати кошти за кордон);

– відновлення довіри з боку населення – НПФ не зможуть подолати стереотипи недовіри ні рекламними компаніями, ні гучними обіцянками – лише надійною й ефективною роботою;

– вдосконалення та поглиблення механізмів взаємодії та зворотного зв'язку між НПФ та іншими учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення;

– вдосконалення законодавства та нормативно-правової бази у сфері недержавного пенсійного забезпечення;

– наявність відповідної інфраструктури, що забезпечуватиме високу ліквідність та абсолютну прозорість фінансових вкладень НПФ;

– розвиток інформаційної системи звітності НПФ та їх адміністраторів. [5]

Що стосується перспектив розвитку НПФ в Україні, то варто наголосити, що фактично у нашій країні є достатні можливості впровадження недержавного пенсійного забезпечення, а для цього перш за все необхідно посилити інтерес потенційних учасників НПФ до недержавного пенсійного страхування, здійснити заходи з надання впевненості та довіри до недержавного пенсійного забезпечення.

Висновки. Запровадження системи такого пенсійного забезпечення вбачається більшістю підприємців невигідною. Що стосується громадян, то недовіра до системи недержавного пенсійного забезпечення може бути виражена лише в одній фразі: «Це новий МММ». Також відсутня мотивація в участі – працівнику сьогодні вигідніше отримати підвищення до зарплати, аніж через 25-40 років – підвищену пенсію.

Саме органи місцевої влади та самоврядування у такій ситуації можуть зайняти активну позицію з роз'яснення громадянам суті пенсійної реформи в Україні та сприяти запровадженню системи недержавного пенсійного забезпечення на місцевих підприємствах та в організаціях. Адже, саме місцева влада, профспілки, керівники підприємств із людьми постійно поруч і відповідальні за долю своїх громадян та їх забезпечене майбутнє.

Список літератури:

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1057-15
2. Засновники та правовий статус недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121053
3. Інформаційні довідки Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг щодо діяльності недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html С. 42-48
4. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг / С.В. Науменкова, С.В. М щенко/ Навч. посіб. – К.: 2010 – 268с.
5. Недержавне пенсійне забезпечення / М.П.Денисенко, В.Кабанов, О.Ткач, К.Фесенко // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2010. – № 7. – 420 с.
6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.09.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html

Марченко Н.А., Строга В.В.
Черниговский государственный институт экономики и управления

ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация
Статья посвящена исследованию существующей системы негосударственного пенсионного обеспечения в Украине, проведен анализ ее состояния и выявлены преимущества и недостатки. Предложены пути развития системы негосударственного пенсионного обеспечения в нашей стране.

Ключевые слова: система пенсионного обеспечения, негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственные пенсионные фонды.

Marchenko N.A., Stroga V.V.
Chernihiv State Institute of Economics and Management

FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE PRIVATE PENSION SYSTEM IN UKRAINE

Summary
The article is devoted to the study of the existing system of non-government pension provision in Ukraine, its condition is analyzed, the advantages and imperfections are identified. The directions of the non-government pension provision system development in our country are offered.
Keywords: the system of pension provision, the non-government pension provision, the non-governmental pension funds.

УДК 330.3+339.137(477)

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НА СВІТОВИХ РИНКАХ

Маслак О.О., Ткаченко К.В.
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті розглянуто актуальність кластерів як важливий механізм покращення економічного стану України, посилення конкурентоспроможності на світовому ринку. Наведена порівняльна характеристика кластерної політики у провідних країнах світу та в Україні. Проаналізовано причини повільного розвитку кластеризації та наведено шляхи їх уникнення, які потрібно реалізувати для успішного розвитку національної держави.
Ключові слова: кластеризація, кластери, економічний стан України, конкурентоспроможність національної економіки.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність країни на світовому ринку відіграє важливе значення, визначаючи економічний стан, показники економічного розвитку країни. На даний момент, питання підвищення рівня конкурентоспроможності є одним з найактуальніших, яке повинно вирішуватись, насамперед, за допомогою кластеризації, – створенням об'єднань підприємств, які є залежні між собою, пов'язані видом основної діяльності, а також з науковими установами. Кластеризація – один із найоптимальніших методів прискорення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності. При правильній діяльності та управлінні кластером можна не тільки покращити умови існування підприємств і установ, можливим є також посилення економіки на рівні держави, її інноваційної частини, наукових досліджень, підвищення рівня надання освіти.

Розвиток і встановлення вітчизняної економіки на основі кластерів є моделлю економіки інвестиційно привабливої та конкурентоспроможної. На нашу думку, це шанс забезпечити населення високим і якісним рівнем життя. Однак, варто зауважити, що незважаючи на позитивні наслідки від утворення кластерів, їх кількість в нашій державі збільшується повільно.

Отже, задля успішного розвитку вітчизняної економіки варто звернути увагу на проблеми, які перешкоджають реалізуванню кластерів для того, щоб підвищити інноваційний розвиток та конкурентоспроможність України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки увага науковців особливо зосереджена на питаннях кластеризації економіки. До вітчизняних науковців, праці яких присвячені вивченню такої проблеми, належать: Войнаренко М.П., Соколенко С.І., Бутенко А.І., Лазарєва Є.В., Шпильова Ю.Б., тощо. Однак, дискусійним залишається ряд питань щодо пошуку шляхів вирішення проблем розвитку кластерів, знаходження причин їх виникнення і зв'язку між ними.

Кластеризація – це один з найголовніших засобів підвищення конкурентоспроможності для сучасної інноваційної економіки. На думку М. П. Войнаренко: «світова практика довела, що вплив кластеризації економіки на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності є вирішальний» [1]. А це означає, що є спосіб протистояння глобальній конкуренції, а також розвиватись на національному та регіональному рівнях.

Хоча кластеризація має достатню кількість переваг, а найголовніше – перспектив розвитку, важливо виділити перешкоди щодо її ефективної реалізації. Соколенко С.І. вважає, що до таких перешкод варто віднести:

– недолік інформованості представників органів виконавчої влади і бізнесу у питаннях застосування кластерного підходу;

– відсутність державної політики, що забезпечує системний підхід та організацію взаємодії різноманітних рівнів виконавчої влади при реалізації кластерних проектів;

– відсутність організаційної та фінансової підтримки кластерних ініціатив;

– недолік підготовлених спеціалістів по питанням кластерних організаційних технологій; відсутність ефективної методологічної бази, яка забезпечує застосування кластерних технологій [2].

Такі перешкоди, виділені автором, є досить суттєвими і в певній мірі глобальними. До їх переліку варто включити відсутність мотивування і надання допомоги, пільг підприємствам та ВНЗ з боку органів державної влади.

Бутенко А.І. та Лазарева Є.В. вважають, що існує 8 причин слабкого розповсюдження кластерів на території України:

– тривала економічна і політична криза як на території країни так і за її межами;

– низька результативність державного управління в інноваційній сфері через механізми по-

© Маслак О.О., Ткаченко К.В., 2014